

VILLA EN PARK VAN BATO'S WIJK

Gezeten naast de engel op “Bato’s wijk” heeft men, ondanks de oprukkende nieuwbouw aan de overzijde van de Rijn, nog steeds een fenomenaal uitzicht over de Betuwe tot aan het Rijk van Nijmegen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat eerst Jacob de Kempenaer en later Leendert Fangman deze plek kozen om hun buitenhuis te laten bouwen. Twee decennia zou de villa van Fangman dienst doen als gemeentehuis van Renkum, om uiteindelijk door het oorlogsgeweld na de Slag om Arnhem in vlammen op te gaan. Wat resteert is het park rondom het huis, waaraan begin 20e eeuw door de landschapsarchitect Samuel Voorhoeve vorm is gegeven. Na jaren van verwaarlozing is dit park recent in oude glorie hersteld.

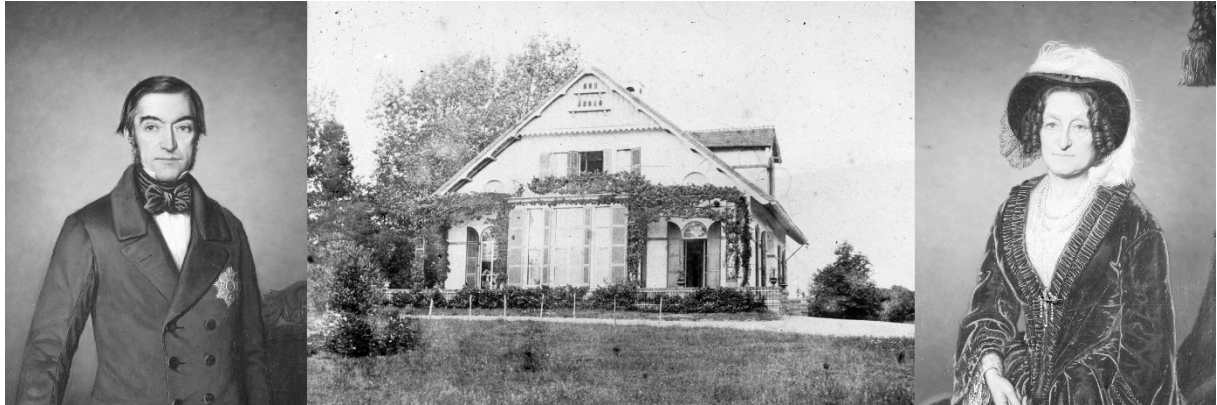
Het chalet van Jacob de Kempenaer

“Bato’s wijk”, het terrein in Oosterbeek van bijna 10 ha omgeven door de huidige Fangmanweg, Van Toulon van der Koogweg en Geelkerkenkamp, was van oudsher een heide met schaapskooien. De Arnhemse Sint Nicolai Broederschap, die grote delen van het buitengebied van Oosterbeek ten zuiden van de Utrechtseweg in eigendom had, begon na de Napoleontische tijd met de ontginning van het land. In het gebied dat bekend zou komen te staan als “Het Nieuwe Land” (Nieuwland) verkocht de Broederschap kavels als bouwgrond aan kleine boeren en aan particulieren die het terrein lieten bewerken door een dagloner. De Arnhemse advocaat Jacob de Kempenaer kocht in 1837 twee van dergelijke percelen, om daar zijn buitenhuis op te bouwen¹. Een jaar later kocht hij een naastgelegen groot stuk bouwland direct van de Sint Nicolai Broederschap, waardoor hij een aaneengesloten terrein in bezit kreeg dat de basis zou vormen voor “Bato’s wijk”. Daarnaast bezat hij nog diverse andere terreinen in Oosterbeek, waaronder de latere “Bilderberg”.

Jacob Mattheus de Kempenaer (1793-1870) was behalve jurist ook een landelijk politicus. Hij heeft een belangrijke rol gespeeld bij de totstandkoming van de grondwetsherziening van 1848. Hij is enige tijd Minister van Binnenlandse Zaken geweest, en was daarnaast lid van de Tweede Kamer en lid van de Provinciale Staten van Gelderland^{2,3}. Over de politieke carrière van De Kempenaer is al veel geschreven en deze valt buiten het bestek van dit artikel. Het huis dat De Kempenaer op “Bato’s wijk” liet bouwen was relatief bescheiden van omvang en had het uiterlijk van een Zwitsers chalet (Afb.1). Het was dan ook nadrukkelijk bedoeld als buitenhuis, want De Kempenaer heeft zijn advocatenkantoor aan de Arnhemse Zwanensteeg altijd aangehouden. Hij stond derhalve niet alleen in het Oosterbeekse, maar ook in het Arnhemse adresboek vermeld⁴.

Jacob de Kempenaer (Afb.1) was getrouwd met Arnoldina Jacoba Gerlings (1796-1871). Zij kregen drie zonen en drie dochters. Zoon Jacob Ursel trad als jurist in de voetsporen van zijn vader en nam de honneurs van zijn vader in het advocatenkantoor waar, als deze Haagse beslommingen had. Op latere leeftijd verbleven Jacob de Kempenaer en zijn vrouw steeds vaker in Oosterbeek, wat onder andere blijkt uit het feit dat zij hun 50-jarig huwelijk in 1868 groots vierden op “Bato’s wijk”. Zijn collega-politicus Heemskerk schreef over hem: *“dat altijd bezige leven behoefde, om in den regel gezondheid en opgeruimdheid te behouden, geen andere*

uitspanning dan gezellig verkeer met zijn naaste betrekkingen, paardrijden en het genot der buitenlucht op zijne villa Bato's wijk te Oosterbeek, een verblijf geheel naar eigen smaak gebouwd en aangelegd, waar men een hartverheffend uitzigt over de Betuwe geniet”².

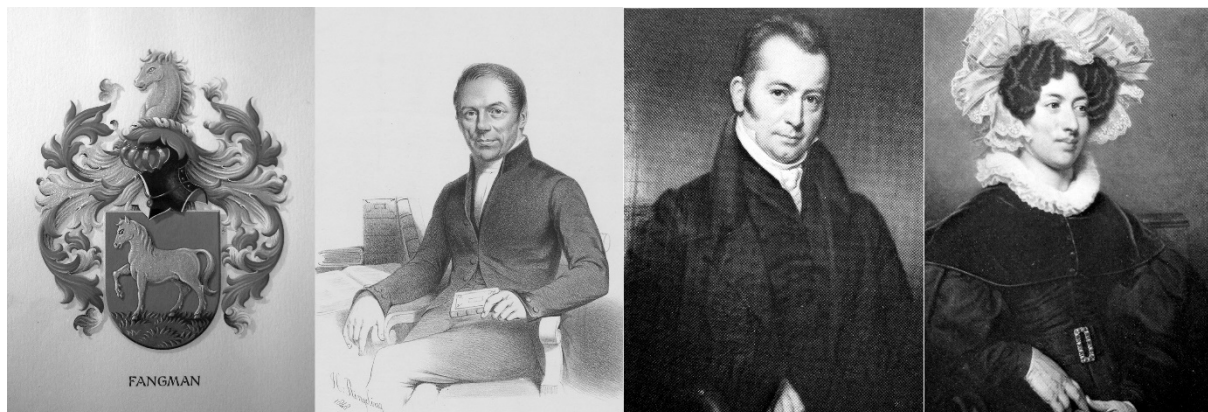
Afb.1 Jacob Mattheus de Kempnaer (links) en Arnoldina Jacoba Gerlings (rechts), geschilderd door Taco Scheltema (1855). Midden: foto van het chalet van De Kempnaer op “Bato’s wijk”.

De Kempnaer sterft in 1870 in Arnhem en zijn weduwe een jaar later. In 1872 wordt “Bato’s wijk” per veiling verkocht. Volgens de advertentie in de dagbladen bevat het buitengoed naast bouwland een herenhuis met tien vertrekken, alsmede een afzonderlijk staand koetshuis met paardenstallingen en een tuinmanswoning. De hoogste bieder is Leendert Fangman, stadsheermeester te Culemborg. Deze heeft grootse bouwplannen, waarin voor het chalet van De Kempnaer geen plaats is.

Leendert Fangman in Culemborg

Leendert Fangman werd in 1834 aan de Pieterskerkgracht in Leiden geboren. Zijn vader, Herman Fangman (Afb.2), was een alom gerespecteerd dominee, die regelmatig predikte in de nabij gelegen Pieterskerk. Diverse van de leerredes die hij in de periode 1833-1869 als dominee voor de Leidse gemeente heeft uitgesproken, zijn bewaard gebleven. Daarnaast vertaalde hij filosofische studies over het christendom in het Nederlands en was hij lid van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde⁵. Zoon Leendert was de vierde uit het gezin van zes kinderen. Hij studeerde Geneeskunde in Leiden, en voltooide in 1861 zijn academische opleiding met een promotie aan de Leidse universiteit op een proefschrift getiteld: “Over vernauwing van het intestinum rectum”. Een jaar later rondde hij zijn specialisatie als verloskundig arts⁶ af en begon hij te solliciteren naar posities in het land om zich als arts te vestigen. Een sollicitatie in het Gelderse Epe loopt op niets uit, maar in de zomer van 1862 krijgt hij een aanstelling als stadsheermeester in Culemborg, waar hij zich vestigt aan de Varkensmarkt. Twee jaar later trouwt hij in Amsterdam met Clara Anna Elisabeth Wolterbeek en verhuist hij met haar naar het naastgelegen pand op de Varkensmarkt⁷.

Clara Anna Elisabeth Wolterbeek werd in 1836 in Alkmaar geboren. Zij was de dochter van dominee Dirk Jacob Wolterbeek en zijn tweede vrouw Clara Susanna Elias (Afb.2). Van 1820 tot 1827 was Dirk Jacob Wolterbeek predikant in de Oude Kerk van Oosterbeek. Op de Naamlijst der Predikanten in de kerk staat vermeld: “1820 D.J. Wolterbeek, ber. van Wamel en Dreumel. vert. naar Hillegom in 1827”. In 1821 trouwde hij in Oosterbeek met Christina Elisabeth Hooglandt, die echter al in 1824 overleed. Zij ligt begraven op het terrein van de Oude Kerk. Deze Dirk Jacob Wolterbeek is een halfbroer van Robert Daniël Wolterbeek, de stamvader van de Wolterbeek-dynastie in Oosterbeek die vanaf 1845 op “Valkenburg” woonde⁸.

Afb.2 Van links naar rechts: het wapen van de familie Fangman; Herman Fangman, litho naar een ontwerp van H. Ringeling (1848); Dirk Jacob Wolterbeek en Clara Susanna Elias, geschilderd door Charles Hodges (ca. 1835).

Na zijn Oosterbeekse tijd hertrouwt Dirk Jacob in 1832 met Clara Susanna Elias, die uit een roemruchte Amsterdamse regentenfamilie stamde. Haar vader was in de Napoleontische tijd lid van het departementaal bestuur van Holland en later wethouder van Amsterdam geweest. Het feit dat Dirk Jacob Wolterbeek en Clara Susanna Elias zich door Charles Hodges laten portretteren, is tekenend voor het milieu waarin onze dorpsdominee door zijn huwelijk is opgenomen. Zij krijgen twee dochters, Wilhelmina Maria Petronella⁹ en de vier jaar jongere Clara Anna Elisabeth. Moeder Clara Susanna Elias sterft echter twee weken na de geboorte van haar jongste dochter, haar man achterlatend met twee jonge kinderen. Als Dirk Jacob vier jaar later (1840) zelf ook overlijdt, blijven de twee zusjes als wezen achter. Het is niet bekend wie in de familie zich over hen heeft ontfermd, maar als Clara Anna Elisabeth Wolterbeek in 1864 met Leendert Fangman trouwt, woont zij te Amsterdam. Zij is overigens niet onbemiddeld, mogelijk door een erfenis van haar moeder. In 1863, een jaar voor haar huwelijk, koopt zij namelijk op eigen naam een groot stuk land in Velzen, dat gelegen is rondom de boerderij “de Harderij”. Dit terrein was eerder bezit geweest van de familie Elias¹⁰.

In hun Culemborgse tijd krijgen Leendert en Clara (Afb.3) vier kinderen, te weten Willemien (1866), Clara (1868), Jaap (1870) en Corrie (1871). Als arts is Leendert in 1865 betrokken bij een publicatie in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde betreffende de regelgeving voor

prostitutie. Ook vervult hij zijn militaire dienstplicht als Officier van Gezondheid 3^e klasse bij de Schutterij in Culemborg. Daarnaast wordt hij in 1868 genoemd als intekenaar voor het boek “De Uithangteekens”, waarin de in Oosterbeek welbekende Jacob van Lennep en Jan ter Gouw de geschiedenis en het volksleven beschrijven aan de hand van uithangborden. Maar de grootste interesse die Leendert in die tijd ontwikkelt, is het bouwen van huizen. Hij geeft opdracht tot het bouwen van een imposant herenhuis, dat nog steeds de Varkensmarkt in Culemborg domineert. Het huis draagt momenteel de naam “Maria Regina”, maar het ligt niet in de rede dat Leendert als zoon van een dominee deze naam aan zijn huis heeft gegeven. Het huis heeft een neoclassicistische gevel met ornamenten in Lodewijk XVI-stijl. Het interieur wordt gedomineerd door een monumentale marmeren pronktrap die vrijwel onmiddellijk achter de voordeur begint.

Afb.3 Leendert Fangman (links) en Clara Anna Elisabeth Wolterbeek (rechts), geschilderd door J.H. Neuman in hun Culemborgse tijd (1871). Midden: de enige bekende kleurenafbeelding van Fangmans villa “Bato’s wijk” (E.C. Ekker, 1905).

De chronologie waarin de bouw van “Maria Regina” heeft plaats gevonden, is niet geheel duidelijk. In de meeste bronnen, inclusief het kadaster en het register der rijksmonumenten, wordt er van uitgegaan dat de bouw van het huis heeft plaatsgevonden in de periode 1865-1870. Het straatadres van “Maria Regina” is echter hetzelfde als dat van het pand waar Leendert en Clara direct na hun huwelijk in 1864 zijn gaan wonen. Voor hen woont op dit adres een akkerbouwer en het is dan ook waarschijnlijk dat Leendert het oorspronkelijke huis op die locatie heeft laten slopen. Hij kan echter nauwelijks de tijd hebben gehad om “Maria Regina” voor zijn huwelijk al te laten bouwen, nog even los van de vraag of hij daar als beginnend arts de financiële middelen voor had. Waarschijnlijk heeft hij de erfenis van Clara’s moeder, die zij met haar huwelijk meebracht, gebruikt om de bouw mogelijk te maken. Dan resteert echter de vraag waar het steeds groter wordende gezin ten tijde van de bouw heeft gewoond. Al snel na het voltooiën van “Maria Regina” besluit Leendert evenwel om Culemborg te verlaten en te verhuizen naar Oosterbeek. “Maria Regina” gaat over in handen van de sigarenfabrikant Dresselhuys en ook de Culemborgse burgemeester Schorer heeft er enige tijd gewoond. In de vorige eeuw heeft “Maria Regina” plaats geboden aan onder meer een katholieke huishoudschool en een jeugdcentrum. Momenteel zijn er bedrijven in het pand gevestigd. Sinds

2001 heeft “Maria Regina” de status van rijksmonument¹¹. Het Leidsch Dagblad van 29 april 1874 weet te melden: *“Vanuit Culemborg wordt bericht: Bij zijn vertrek naar Oosterbeek is den heer L. Fangman, genees- en heelkundige alhier, dezer dagen, uit hoogachting en erkentelijkheid, een keurig cadeau in brons aangeboden door eene commissie, die namens zijne talrijke vrienden met die taak was belast. Deze gemeente verliest in den heer Fangman een edel menschenvriend en een bekwaam heel- en geneeskundige en zijn heengaan is voor velen een gemis, dat niet licht zal worden vergoed”*.

Leendert Fangman in Oosterbeek

Direct na aankoop van “Bato’s wijk” laat Leendert Fangman het chalet van De Kempenaer slopen en begint hij met de bouw van zijn eigen villa, op het vierkant waar nu de Vredesengel van Marius van Beek staat. Zijn nieuwe huis lijkt qua neoclassicistische stijl op “Maria Regina”, maar heeft toch meer het karakter van een landhuis. Anders dan bij De Kempenaer was de villa dan ook bedoeld voor permanente bewoning, en niet alleen als zomerhuis. In een later stadium voegt Fangman er nog een koetshuis met inpandige woningen en twee orangerieën aan toe, en voorziet hij het terrein van een eigen gasfabriek en een water-installatie. De naam “Bato’s wijk”, die meestal geïnterpreteerd wordt als “gezicht op de Betuwe”, handhaaft hij echter voor zowel huis als terrein. De reden waarom Leendert en Clara van Culemborg naar Oosterbeek zijn verhuisd, is niet duidelijk. Mogelijk heeft Clara’s oom, Robert Daniël Wolterbeek, hen vanuit “Valkenburg” er op geattendeerd dat het terrein van De Kempenaer te koop was. Zeker is echter wel dat Leendert Fangman niet naar Oosterbeek is gekomen om zich daar als arts te vestigen. In het adresboek wordt hij opgenomen als “particulier” en in officiële stukken staat als vermelding bij zijn naam “zonder beroep”.

Leendert en Clara zullen gehoopt en verwacht hebben dat zij in hun nieuwe huis in Oosterbeek een zonnige toekomst tegemoet gingen. Maar het noodlot slaat al snel toe. In het najaar van 1875 schenkt Clara het leven aan haar vijfde kind (Henk), maar twee weken later overlijdt zij, waarschijnlijk als gevolg van complicaties na de bevalling. Ook Leendert als verloskundig arts heeft dat niet weten te voorkomen. Hij blijft als weduwnaar achter met een gezin van vijf kinderen (Afb.4), in leeftijd variërend van 9 jaar tot 2 weken. In de rouwadvertentie van 5 november 1875 schrijft Leendert: *“heden overleed, tot mijn groote droefheid, mijne geliefde Echtgenoote, Clara Anna Elisabeth Wolterbeek, in den ouderdom van 38 jaren, mij nalatend vijf kinderen, te jong om hun groot verlies te beseffen”*. En zo treft Clara hetzelfde lot als haar moeder 38 jaar eerder. Het is niet duidelijk wie in de daarop volgende periode het gezin heeft ondersteund. Er is een foto-collage bekend waarin een onbekende vrouw te midden van de kinderen is afgebeeld. Of dit een familielid was of een huishoudster, is niet duidelijk. Wel blijkt uit de verdeling van de erfenis na Clara’s dood hoe rijk het gezin is. Volgens het testament heeft elk van de kinderen recht op een erfdeel van Fl. 112.000, een kapitaal bedrag in die tijd.

Afb.4 De kinderen van Leendert Fangman en Clara Anna Elisabeth Wolterbeek op “Bato’s wijk” (ca. 1882). Van links naar rechts: Corrie, Henk, Clara, Willemien en Jaap.

In 1880 hertrouwt Leendert Fangman in Breda met Christine Frederique Auguste Diderique Marie Telders (Afb.5). Zij was in 1846 in Zoeterwoude geboren als dochter van de kalkbrander Cato Johan Telders en diens vrouw Henriëtte Albertine Duuring. Leendert en Christine krijgen twee kinderen, te weten Lena (1883) en Frits (1884). Lena overlijdt echter al op tweejarige leeftijd. In deze periode wordt Leendert steeds actiever in het politieke en sociale leven van Oosterbeek. Zo wordt hij lid van de gemeenteraad van Renkum en treedt hij op als voorzitter van de liberale kiesvereniging van Oosterbeek ten behoeve van de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Daarnaast koopt hij in 1886 de uitspanning de “Westerbouwing” en breidt hij de daarop staande woning uit met een nieuw paviljoen. In 1887 weten de kranten te melden dat er brand is ontstaan in de gasfabriek op het buitenverblijf “Bato’s wijk”. Hoewel de brand snel wordt geblust, blijken alle ruiten te zijn gesprongen en is de machinekamer verbrand.

Leendert begint echter steeds meer problemen met zijn gezondheid te krijgen. Om die reden bedankt hij in 1895 voor het lidmaatschap van de gemeenteraad. Op 12 februari 1896 komt de familie voor het laatst feestelijk bijeen, als dochter Clara trouwt met de in Amsterdam geboren John Bienfait, een ingenieur die werkzaam is bij de Dordtsche Petroleum Maatschappij in Soerabaja. Van de festiviteiten rondom het huwelijk is een gedetailleerde beschrijving bewaard gebleven in de vorm van een geïllustreerd boekje, met als titel: “*Onze Bruidsdagen*”. Het geeft een interessant beeld hoe destijds in de betere burgerkringen een trouwerij werd gevierd. Vanaf de ondertrouw tot de dag van het huwelijk staat in detail beschreven welke bezoeken het paar

aflegt en waar de maaltijden worden gebruikt. Ook blijkt de familie goede contacten te onderhouden met de gezinnen van toenmalig burgemeester Van Toulon van der Koog en oud-burgemeester Van Embden. Direct na hun huwelijk neemt het jonge paar de trein, eerst naar Keulen en vervolgens naar Genua, om daar aan boord te gaan voor de lange reis naar Nederlands-Indië. In Soerabaja aangekomen, ontvangen zij het bericht dat Leendert op 9 april op 61-jarige leeftijd is overleden.

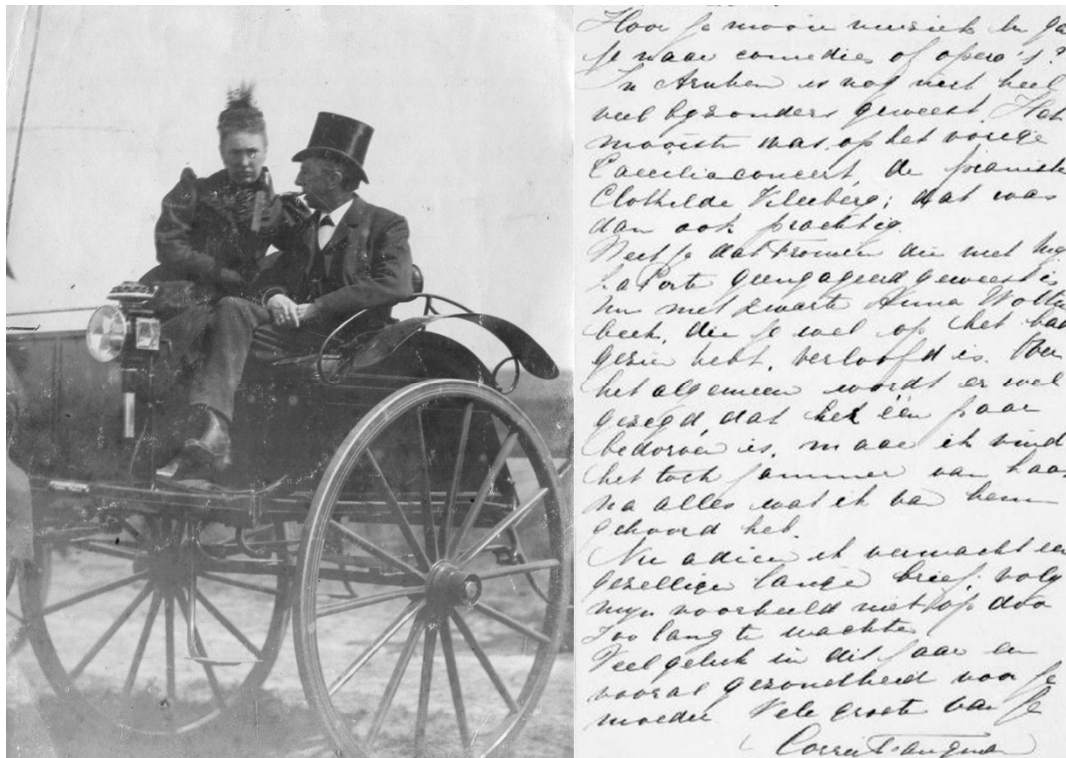

Afb.5 Leendert Fangman (links) en zijn tweede vrouw Christine Telders (rechts). Midden: de oudst bekende foto van Fangmans villa “Bato’s wijk” (ca. 1890).

Nog datzelfde jaar besluit zijn weduwe Christine Telders om “Bato’s wijk” in het openbaar te laten veilen. De familie gaat echter niet akkoord met het geboden bedrag van ruim Fl. 60.000 voor huis en omliggend terrein. Zij besluiten ‘Bato’s wijk’ te verlaten en na een kort verblijf in Den Haag vestigt het gezin zich in 1898 in huize “Buitenrust” in Laag-Keppel. De villa op “Bato’s wijk” blijft leeg achter en het zou een aantal jaren duren voordat het huis weer een vaste bewoner zou krijgen. Terwijl het gezin zich steeds verder over de wereld verspreidt, overlijdt Christine Telders in 1907 plotseling tijdens een bezoek aan Auerbach in het Duitse Hessen, ook slechts 60 jaar oud.

De kinderen Fangman

Van de oudste dochter Willemien (Wilhelmina Hermine; Afb.7) is weinig bekend. Bij de dood van haar moeder erft zij op 9-jarige leeftijd het terrein in Velzen rondom boerderij “de Harderij”, maar het is niet bekend of zij er zelf ooit is geweest. Zij leidde een teruggetrokken leven en bleef ongehuwd in het ouderlijk huis wonen. In 1898 overleed zij plotseling op 32-jarige leeftijd in Berlijn, naar verluidt aan een infectie-ziekte.

Afb.6 (links) Leendert Fangman en Christine Telders op weg naar de Kemperheide (1893). Zij waren zowel paarden – als hondenliefhebbers; (rechts) detail uit een brief van Corrie Fangman vanuit “Bato’s wijk” aan Lise van Dorp (1892).

De tweede dochter Clara (Clara Suzanna; Afb.7) woonde na haar huwelijk met John Bienfait onder andere in Nederlands-Indië en Noorwegen. Terug in Nederland voegen zij zich bij de rest van de familie in Laag-Keppel. Na de dood van Clara’s stiefmoeder Christine Telders verplaatst het middelpunt van de familie zich naar het Noord-Hollandse Huizen, waar Clara en John gaan wonen in de villawijk “Bikbergen”. John is in die periode actief als directeur van de automobielfabrieken “Spijker & Co” en “Trompenburg” in Amsterdam. Clara en John hadden geen kinderen. John overlijdt in 1922, kort na hun 25-jarig huwelijksfeest, in Huizen. Clara overleeft hem vele jaren en sterft in 1946, eveneens in Huizen.

Oudste zoon Jaap (Derk Jacob; Afb.7) trad in de voetsporen van zijn vader. Hij laat zich in 1890 inschrijven in het bevolkingsregister van Leiden als student Geneeskunde. Hij is erg actief in het studentenleven, gezien het feit dat hij in 1892 deel uitmaakt van het bestuur van Minerva. Na zijn doctoraal-examen en arts-examen promoveert hij in 1901 tot Doctor in de Geneeskunde op een proefschrift, getiteld: “Onderzoek der assimilatiebekkens uit de bekkenverzameling der Leidsche Verloskundige Kliniek”. In 1902 wordt hij toegelaten tot uitoefening der genees-, heel- en verloskunde praktijk in Nederlands-Indië. Na korte tijd als scheepsarts gewerkt te hebben, vestigt hij zich in Soerabaja, waar hij zijn vrouw Cornelie Louise Bouman leert kennen, met wie hij drie kinderen krijgt. In 1909 neemt hij het initiatief tot het opzetten van een sanatorium in Tosari, 100 km zuidelijk van Soerabaja gelegen langs de hellingen van de Bromo vulkaan. Zelf wordt hij Geneesheer-Directeur van deze kliniek. Enige jaren later wordt bij hem

echter darmkanker vastgesteld, en ook een bezoek aan een gerenommeerde kliniek in Amerika kan niet voorkomen dat hij in 1917 in Tosari overlijdt. Kort daarop blijkt dat zijn stoffelijk overschot uit het graf is verdwenen. De media doen breed verslag van deze grafschennis, maar volgens inlandse bronnen hadden de Javanen het lijk louter uit respect verplaatst *“naar een oord waar zij ongestoord offers konden brengen aan zijn geest”*. Zijn weduwe hertrouwt en blijft in Indië, maar de kinderen komen voor hun opleiding naar Nederland en gaan in Huizen wonen bij tante Clara.

Afb.7 De in Culemborg geboren kinderen van Leendert Fangman; van links naar rechts Willemien, Clara, Jaap en Corrie.

Van dochter Corrie (Cornelia Clasina; Afb.7) is een correspondentie bewaard gebleven die zij in de periode 1889-1892 onderhield met de uit Arnhem afkomstige Lise van Dorp¹². Zij was waarschijnlijk een oud-klasgenote, die in die periode Rechten studeerde in Leiden. De brieven zijn afkomstig uit Londen, Den Haag en Oosterbeek, en beschrijven vooral de concerten en dansvoorstellingen die zij als 20-jarig meisje bezoekt. Maar de plaatselijke Oosterbeekse roddels mogen natuurlijk niet ontbreken. Zo schrijft zij over haar achternicht¹³ op “Valkenburg”: *“Weet je dat Frowein die met De La Porte geengageerd geweest is nu met zwarte Anna Wolterbeek, die je wel op het bal gezien hebt, verloofd is. Over het algemeen wordt er wel gezegd, dat het één paar bedorven is, maar ik vind het toch jammer van haar na alles wat ik van hem gehoord heb”* (Afb.6). Corrie erft na de dood van haar vader de “Westerbouwing”, waarvan zij tot 1909 eigenares blijft. Volgens het adresboek woont zij in die periode overigens niet in Oosterbeek. Zij maakt lange reizen, onder andere naar Nederlands-Indië, waarschijnlijk om haar broer en zus op te zoeken. Terug in Nederland trekt zij in bij haar stiefmoeder in Laag-Keppel, waarna zij in Huizen gaat wonen op hetzelfde terrein als haar zus Clara. Corrie is ongehuwd gebleven en overleed in 1936 in Huizen.

De in Oosterbeek geboren zoon Henk (Hendrik Willem; Afb.8) was het buitenbeentje van het gezin. Als jonge twintiger verhuist hij, zonder een duidelijke opleiding afgerond te hebben, naar Duitsland. Daar trouwt hij met de in Berlijn geboren Margareta Emilie Schuster, met wie hij twee kinderen krijgt. Hij gaat in buurt van het Duitse Rostock wonen, maar in 1932 besluit hij

in Potsdam tot een zelfgekozen einde. Zijn zoon Piet was een van de beste springruiters in het vooroorlogse Duitsland.

Afb. 8 De in Oosterbeek geboren kinderen van Leendert Fangman. Van links naar rechts Henk, Frits als kind, Frits op latere leeftijd en zijn vrouw Ida Rockstroh; de beide laatsten liggen begraven in het familiegraf in Oosterbeek.

Frits (Frederik Christiaan; Afb.8), de zoon uit het tweede huwelijk van Leendert Fangman, was van beroep electro-technicus. Aanvankelijk studeerde hij in Delft, maar later volgde hij zijn opleiding tot ingenieur in Duitsland. Hij trouwde met de uit Saksen afkomstige Ida Rockstroh (Afb.8), met wie hij twee kinderen kreeg. Vanuit Duitsland vestigden zij zich in Zutphen. Frits had grote moeite om in Nederland geschikt werk te vinden, aangezien zijn Duitse ingenieursdiploma in Nederland van weinig waarde bleek te zijn, zeker gedurende de crisis van de jaren dertig. Frits overleed in 1962, waarna zijn vrouw Ida in Maastricht ging wonen, waar hun oudste zoon Henry zich als tandarts had gevestigd. Daar overleed zij in 1968 op 83-jarige leeftijd.

Het graf van de familie Fangman

Tegenover “Bato’s wijk”, aan de andere kant van wat toen nog de Kerkhofweg heette, ligt de Oude Algemene Begraafplaats, waar veel personen begraven liggen die een belangrijke rol hebben gespeeld in de stormachtige ontwikkeling van Oosterbeek gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw. Op deze begraafplaats liet Leendert een familiegraf aanleggen na de dood van zijn eerste vrouw Clara Wolterbeek. In dit onlangs opgeknapte graf liggen ook Leendert Fangman zelf, zijn tweede vrouw Christine Telders, hun jong gestorven dochter Lena, hun zoon Frits en diens vrouw Ida Rockstroh begraven.

Leenderts vader Herman Fangman bracht na zijn emeritaat als dominee de zomers door op “Bato’s wijk”. Daar overleed hij in 1879. Zijn naam staat geregistreerd bij de overledenen van de Oude Algemene Begraafplaats, maar zijn stoffelijk overschot is per trein vervoerd naar Leiden, waar hij ligt begraven. Ook de vader van John Bienfait, de Amsterdamse assuradeur

van zeeschepen Antoine Adelaide Bienfait, ligt op Oude Algemene Begraafplaats begraven. Hij overleed in 1891 in Oosterbeek tijdens een vakantie op “Dreyeroord”. Of John en Clara elkaar tijdens een vakantie van de Bienfaits in Oosterbeek hebben ontmoet, vertelt de geschiedenis niet. Veel later is ook Johns moeder Johanna Sophia van Limburg Brouwer in dit graf bijgezet. In 1910 werd ter herinnering aan Leendert Fangman de Kerkhofweg omgedoopt in Fangmanweg.

Scheidius en Voorhoeve

In 1897 wordt de leegstaande villa “Bato’s wijk” met omliggend terrein opnieuw geveild. Er wordt ingezet op een som van Fl. 30.000, veel lager dan het bedrag dat de familie een jaar daarvoor had afgewezen. Het hoogste bod wordt uitgebracht door Gerhard Cornelis Smeenk, hotelhouder van het destijds vermaarde “Grand Hotel du Soleil” aan de Rijnkade in Arnhem. Smeenk wil het terrein gaan gebruiken voor woningbouw. De kranten melden dat hij samen met een Rotterdamse Bouwmaatschappij een brede straat door het park wil aanleggen met daarlangs een veertigtal villa’s. Hij krijgt zijn plannen echter niet gerealiseerd en in het voorjaar van 1900 verkoopt hij “Bato’s wijk” aan de Rotterdamse architect Jacob Anthonij Voorhoeve, die mogelijk deel uitmaakte van deze Rotterdamse Bouwmaatschappij. Voorhoeve heeft nog ambitieuzer plannen: hij wil het terrein gaan inrichten als “sanatorium voor zenuwleiders”. Daarvoor wil hij de bestaande villa aan de westzijde uitbreiden met een 25-tal kamers voor patiënten, terwijl *“in de oorspronkelijke villa zullen zijn de woning van den directeur en van de zusters en de spreek-, ontvang en eetkamers”*. Er was zelfs al een Geneesheer-Directeur voor de kliniek aangetrokken. Maar ook dit ambitieuze plan komt niet van de grond en eind 1900 verkoopt Voorhoeve “Bato’s wijk” door aan Hugo Ernest Scheidius. De kranten berichten: *“De buitenplaats “Bato’s wijk”, te Oosterbeek, welke zoo langen tijd onbewoond is gebleven, werd in het begin dezes jaars aangekocht met het doel aldaar een inrichting voor zenuwleiders te stichten. Van dit plan is echter niets gekomen, en thans is de plaats in eigendom overgegaan aan de Heer Scheidius, te Arnhem, zoodat zij eerlang weder zal bewoond worden”*. Hiermee was de rol van Jacob Anthonij Voorhoeve overigens nog niet uitgespeeld, want enige jaren later geeft hij zijn zoon Samuel Voorhoeve de opdracht om het park van “Bato’s wijk” geheel te herstructureren.

Hugo Ernest Scheidius, de nieuwe bewoner van “Bato’s wijk” werd in 1872 geboren in het Brabantse Gemert. Zijn vader, Everard Hugo Scheidius, was door zijn huwelijk in 1869 met Maria Mathilde Johanna Henriette Lüps eigenaar geworden van Kasteel Gemert, dat oorspronkelijk door de Duitse Orde als middeleeuwse vesting was gebouwd. Everard Hugo herstelde het kasteel in oude luister door het hoofdgebouw en de donjon te restaureren. In 1879 besloot hij Gemert te verlaten en zich als bankier in Arnhem te vestigen. Het kasteel verkocht hij aan de Franse paters Jezuïeten. De grootmoeder van Everard Hugo Scheidius was Ursula Martha van Braam, een tante van de Ursula Martha van Braam die met de Oosterbeekse mecenas Jan Kneppelhout was getrouwd. Een oom van Everard Hugo’s vrouw Maria, Johann Heinrich Wilhelm Lüps, was eigenaar van kasteel Biljoen in Velp. Hugo Ernest had een oudere broer, Everard Philip Adriaan Matthias Scheidius, die in onze gemeente vooral bekend is

geworden van het Artillerie Museum en de Scheidiuskamer op Kasteel Doorwerth. Vader Everard Hugo Scheidius overleed in 1898 en liet zijn vermogen na aan zijn beide zonen.

Hugo Ernest Scheidius woont volgens het Oosterbeekse adresboek van 1901-1922 op “Bato’s wijk”. In 1901 trouwt hij met de Rotterdamse Laura Augustine Moons, maar dit huwelijk wordt in 1908 ontbonden. In die periode staat hij enige jaren niet in Oosterbeek ingeschreven, maar op het adres van zijn moeder aan het Velperplein in Arnhem. In 1909 hertrouwt hij met Christine Emilie Lüps, een achternicht van zijn moeder¹⁴, en woont hij weer in Oosterbeek. Hugo Ernest Scheidius was mede-vennoot van de Commanditaire Bankvereniging Groh en Co. in Arnhem, maar na het overlijden van de hoofd-vennoot moet hij in 1914 surseance van betaling aanvragen. Zijn grootste hobby was het kweken van sierplanten, waarvoor hij een groot kassencomplex op “Bato’s wijk” liet aanleggen, en waarmee hij menige prijs in de wacht wist te slepen. Eind 1922 vertrekt het paar naar Duitsland, de villa andermaal onbewoond achterlatend. Uiteindelijk vestigen zij zich in Apeldoorn, waar zijn vrouw Christine in 1934 overlijdt. Zelf wordt hij het slachtoffer van een “droevig ongeval”, als gevolg waarvan hij in februari 1945 in Apeldoorn sterft. Hugo Ernest Scheidius had geen kinderen.

Afb.9 Van links naar rechts: Hugo Ernest Scheidius; Jacob Anthonij Voorhoeve; Samuel Voorhoeve.

Jacob Anthonij Voorhoeve werd in 1847 in Rotterdam geboren. Hij had als architect zijn sporen verdiend met de bouw van arbeiderswoningen in de Rotterdamse wijk Feijenoord. In 1873 trouwde hij met Johanna de Lange, dochter van de kerkorganist van de St. Laurenskerk in Rotterdam. Zij kregen zeven kinderen, waarvan Samuel de vijfde was. Na het overlijden van zijn vrouw in 1886, hertrouwde hij in 1887 met Sophia de Lange, een nicht van zijn eerste vrouw. Uit zijn tweede huwelijk had hij geen kinderen. Als eigenaar van “Bato’s wijk” blijft hij in Rotterdam wonen, maar in 1913 verhuist hij naar Oosterbeek, waar hij aan de Jacobaweg gaat wonen. In die tijd maakt hij het stedenbouwkundig ontwerp voor de bouw van huizen in

de Wilhelminastraat en omgeving. Ook stelt hij grond beschikbaar voor de bouw van de Remonstrantse kerk, tot welke gezindte hij behoorde. Jacob Anthonij Voorhoeve overleed in 1923 in Oosterbeek, en ligt samen met zijn tweede vrouw begraven op de Algemene Begraafplaats Zuid aan de Van Limburg Stirumweg.

Zoon Samuel Voorhoeve werd in 1880 in Rotterdam geboren. Hij kreeg zijn opleiding als landschapsarchitect aan de toenmalige Rijks Tuinbouwschool in Wageningen, waar Leonard Springer zijn docent was. In 1906 vestigde hij zich als zelfstandig tuinarchitect in Oosterbeek. In 1912 trouwde hij er met Dina Maassen en gingen zij wonen aan de Beukenlaan. Zij kregen twee dochters en een zoon. Samuel was onder meer verantwoordelijk voor aanleg en onderhoud van de tuinen op de landgoederen de “Bilderberg” en de “Pieterberg” in Oosterbeek, de “Duno” en “Laag-Wolfheze” in Doorwerth en Park “Brakkenstein” in Nijmegen. Hij overleed in 1948 in Arnhem en ligt met zijn vrouw en een van zijn dochters begraven op de Algemene Begraafplaats Zuid aan de Van Limburg Stirumweg in Oosterbeek.

Het park van “Bato’s wijk”

Jacob de Kempnaer liet naar verluidt een park in Engelse landschapsstijl rondom zijn villa aanleggen, maar over deze tuin zijn geen bijzonderheden bekend². Wel moeten sommige oudere bomen in het huidige “Bato’s wijk” al in die periode zijn aangeplant, want zij staan als volwassen bomen op foto’s uit de periode Fangman. Als na het overlijden van De Kempnaer “Bato’s wijk” in 1872 wordt geveild, is er volgens de advertentie in de dagbladen sprake van een terrein met herenhuis, orangerie, een afzonderlijk staand koetshuis met paardenstalling en tuinmanswoning, alsmede kassen en een fraaie, van vruchtbomen voorziene tuin. De plaats waar de villa van De Kempnaer heeft gestaan, is met stippellijnen aangegeven op de historische plattegrond, die de gemeente in 2006 van het park laat maken (Afb.10). Het herenhuis ligt aan de rand van het kleinere terrein dat hij in 1837 had gekocht en hoewel de exacte locatie van de bijgebouwen niet bekend is, hebben die zeer waarschijnlijk ook op dit terrein gelegen. Het naastgelegen grotere terrein, dat ruwweg overeenkomt met het kavel dat hij een jaar later separaat van de Broederschap had gekocht, wordt nog als bouwland omschreven, maar is volgens de advertentie ook “zeer geschikt voor het bouwen van villa’s”. Als in 1856 de Algemene Begraafplaats wordt geopend, trekt de gemeente de Kerkhofweg door langs de gehele noordzijde van “Bato’s wijk”. Dat was voor De Kempnaer aanleiding om een officiële entree met toegangspoort vanuit de Arnhemse zijde aan te leggen. Deze toegangsweg is later uitgebouwd tot de huidige asfaltweg op het terrein. In 1868, niet lang voor zijn dood, voegt De Kempnaer het terrein tussen de stuwwal en de huidige Geelkerkerkamp, dat bekend staat als het Kiekenmansgat, toe aan “Bato’s wijk”.

De tweedeling van “Bato’s wijk” bestaat ook nog als het terrein in 1896 na het overlijden van Leendert Fangman wordt geveild. Er is dan sprake van een terrein van ruim 5 ha met daarop een herenhuis, koetshuis met paardenstalling, koetsiers- en tuinmanswoning, een petroleum-gasfabriek en twee orangerieën, alsmede tuin, bouw- en weiland. Het naastgelegen terrein van ruim 4 ha, dat apart wordt geveild, wordt omschreven als bouwland voorzien van een boerderij.

Afb.10: Historische plattegrond van "Bato's wijk" in de aangegeven jaren , zoals opgesteld door de gemeente Renkum naar aanleiding van het renovatieplan van 2006.

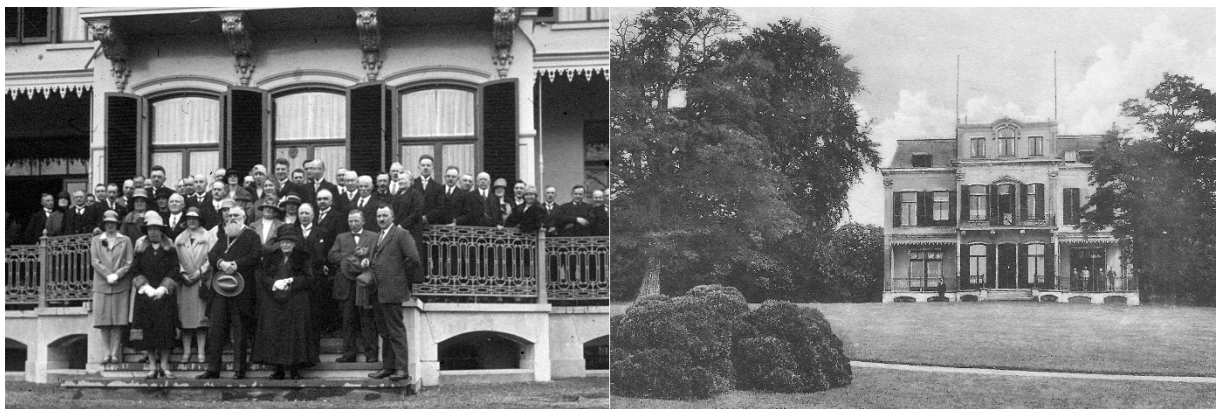
De locatie van de villa van Fangman is op de historische plattegrond in donkerrood aangegeven en valt gedeeltelijk samen met de plaats waar de villa van De Kempnaer heeft gestaan. Het koetshuis, de gasfabriek en de waterinstallatie stonden dichtbij de plaats waar na de Tweede Wereldoorlog de flat “De Wijde Rijnblick” is gebouwd. Mogelijk heeft Fangman het bestaande koetshuis en de orangerie van De Kempnaer verder uitgebouwd. In deze periode heeft Fangman alleen een kleine strip grond, gelegen aan het oostelijk deel van de Geelkerkenkamp, aan “Bato’s wijk” toegevoegd.

Toen Samuel Voorhoeve zijn plan maakte voor het park van “Bato’s wijk”, bestond het terrein dus waarschijnlijk gedeeltelijk uit een landschapstuin en gedeeltelijk uit bouwland, ook wel aangeduid als een “terrein van vermaak”. Als Evert Ekker in die periode zijn eigen tuin in Oosterbeek schildert, met daarop op de achtergrond “Bato’s wijk”, lijkt het alsof de villa op een kaal terrein zonder bomen staat (Afb.3). Dit moet een vorm van artistieke vrijheid zijn geweest, want diverse bomen die op foto’s uit de periode Fangman staan, zijn ook nu nog in het park terug te vinden. In zijn totaalplan voor het park heeft Voorhoeve die oudere bomen opgenomen. Ook legt hij in 1910, samen met zijn leermeester Leonard Springer, een uitgebreid kassencomplex aan langs de Kerkhofweg/ Fangmanweg, inclusief stookhuis en tuinkoepel, ten behoeve van de kweekactiviteiten van Scheidius, zoals weergegeven op de historische plattegrond (Afb.10).

Formeel staat Jacob Anthonij Voorhoeve te boek als degene die zijn zoon Samuel de opdracht heeft gegeven tot de aanleg van het park van “Bato’s wijk”¹⁵. Dat is om twee redenen niet waarschijnlijk. Jacob Anthonij was juist betrokken geweest bij eerdere plannen om op “Bato’s wijk” huizen te bouwen. Daarnaast was hij ten tijde van de aanleg van het park geen eigenaar meer van het terrein. Logischer is dat Scheidius bij de aankoop heeft laten doorschemeren dat hij interesse had om een grote tuin op “Bato’s wijk” aan te leggen en dat Voorhoeve toen zijn zoon als tuinarchitect naar voren heeft geschoven. Voor Samuel Voorhoeve was “Bato’s wijk” een van zijn eerste opdrachten. Een jaar na zijn afstuderen in 1899 had hij een ontwerp gemaakt voor een tuin aan de Utrechtseweg in Oosterbeek en zo het geaccidenteerde terrein van de Veluwezoom leren kennen. Vervolgens woonde hij van 1902 tot 1906 in Oudenbosch, waar hij mogelijk bij een boomkwekerij werkzaam is geweest. In 1905 kreeg hij de opdracht om de tuin van “Bato’s wijk” te reorganiseren en voor een deel nieuw aan te leggen. Het oorspronkelijke ontwerp van Samuel Voorhoeve voor het park is niet bewaard gebleven. Het paste echter volledig in de traditionele landschapsstijl die Samuel Voorhoeve voorstond, waarbij behoud van het landschapsschoon, inclusief de natuurlijke gesteldheid en geaccidenteerdheid van het terrein, centraal staat. Karakteristiek zijn de bijna cirkelvormig lopende paden en bloemperken, en de afwezigheid van kunstmatige hoogteverschillen zoals trappen en verdiept aangelegde terrassen. Zijn uiteindelijke doel was om het natuurlijk verloop van het terrein via vergezichten en open ruimten te benadrukken. Ook de kunstmatige sprengkop met namaakrots en imitatiegrot is karakteristiek voor deze stijl. “Bato’s wijk” was door zijn ligging met uitzicht over de Betuwe een ideaal project voor Samuel Voorhoeve om zijn ideeën gestalte te geven. Hij zou echter de rest van zijn leven moeten vechten om zijn schepping voor het nageslacht te bewaren.

“Bato’s wijk” als gemeentehuis

Op 14 juli 1927 stemt de gemeenteraad van Renkum in met het voorstel van burgemeester en wethouders om “Bato’s wijk” aan te kopen als nieuw gemeentehuis. Het bestaande gemeentehuis aan de Utrechtseweg was te klein geworden na de samenvoeging van de gemeenten Renkum en Doorwerth. Voor de leegstaande villa en omliggend park moest de gemeente aan Scheidius een bedrag van Fl. 150.000,= betalen. In een begeleidend schrijven stelt het gemeentebestuur dat zonder belangrijke wijzigingen in de bestaande villa een raadzaal, een burgemeesterskamer, een secretariskamer, een wethouderkamer, een leeszaal voor de raadsleden, een trouwzaal, een kamer voor algemene zaken ten behoeve van de hoofdcommies, een kamer voor financiën, registratuur en typewerk, en een woning voor de bode gerealiseerd konden worden. Als belangrijk pluspunt wordt genoemd dat het huis al centrale verwarming en een eigen waterleiding bezit. Verder wordt voorgesteld om aan de noordzijde van de villa een administratiegebouw zonder verdieping te bouwen, waarin de afdeling van de gemeente-ontvanger en de secretarie, inclusief burgerlijke stand, bevolkingsregister en militaire zaken, gehuisvest kunnen worden. Deze overigens nooit gerealiseerde aanbouw zou met een overkapping aan het hoofdgebouw verbonden moeten worden, om er voor te zorgen dat passagiers van rijtuigen bij trouwplechtigheden en andere gelegenheden zonder hinder van de regen konden uitstappen. Het besluit is nog niet genomen, of het regent protesten in de Oosterbeekse Courant. Volgens sommigen heeft de villa “met zijn groot souterrain, gewone hal met doodeenvoudige trap en kamers” niet de allure die van een gemeentehuis verwacht mag worden. Een tweede argument is de slechte bereikbaarheid. Door zijn excentrische ligging aan de oostzijde van het Zweiersdal is “Bato’s wijk” alleen te bereiken via de Utrechtseweg vanuit het noorden en via de Benedendorpsweg vanuit het zuiden. Dit probleem wordt pas in 1934 opgelost met de aanleg van de felomstreden Dam als oost-west verbinding door het Zweiersdal. Maar de meeste kritiek komt op het voorstel van de gemeente om de kosten voor de aankoop van “Bato’s wijk” te dekken door het overgrote deel van het park te verkavelen voor de aanleg van woningen. Hoe het ook zij, op 12 april 1928 kan de door Leendert Fangman gebouwde villa feestelijk door burgemeester Van der Molen als gemeentehuis in gebruik worden genomen (Afb.11).

Afb.11: Ingebruikname van “Bato’s wijk” als gemeentehuis van Renkum (1928)

Zodra Samuel Voorhoeve hoort van de plannen van de gemeente, komt hij in actie om zijn park te redden. Hij weet de gemeente zover te krijgen dat zij afzien van de verkaveling van het park, maar om op de kosten van onderhoud te besparen, stelt hij voor alle overbodige bouwwerken af te stoten. Voorhoeve maakt hiervoor een schets, waardoor voor het eerst te zien is hoe het park van “Bato’s wijk” is aangelegd (Afb.12). Sommige wegen op het terrein worden verlegd of zelfs helemaal verwijderd, waaronder de speciaal aangelegde toegangsweg van de Fangmanweg naar het gemeentehuis. De grote moestuin van Scheidius wordt afgebroken en ook de oranjerie, de petroleumgasfabriek en het varkenskot ondergaan dit lot. Het koetshuis wordt brandweerkazerne en het waterleidinggebouw wordt tijdens de crisis van de jaren 30 gebruikt als stempellokaal voor de werklozen¹⁶. Om de publieke functie van het park te benadrukken, wordt op de plaats van de tennisbaan de muziekkoepeel geplaatst die daarvoor op het Zaaierplein had gestaan.

De bomen van “Bato’s wijk”

Het park van “Bato’s wijk” kent veel bijzondere bomen, die hoofdzakelijk in een drietal perioden zijn aangeplant¹⁷: de oudste bomen, afkomstig uit de periode De Kempenaer, zijn zo’n 140 jaar oud. Hiervan is nog een beperkt aantal in leven, waaronder de Amerikaanse eik bij de ingang van het voormalig koetshuis (Afb.13), de rode beuk centraal in het park, de beeldbepalende zomereik ten westen van de benedenweide, de knobbelbeuk langs de centrale oprijlaan, de coulisse van taxus op de centrale weide en de rode beuk ten noord-oosten van de villa. Deze laatste boom staat op diverse foto’s uit de periode Fangman afgebeeld (Afb.5; rechts op achtergrond). Op diverse foto’s staat ook een beuk aan de zuid-westzijde van de villa (Afb.11; links op foto), maar die is enige jaren geleden door de gemeente geveld nadat er een grote tak was afgebroken. Er zijn geen aanwijzingen dat er in de periode Fangman specifieke bomen zijn aangeplant.

Samuel Voorhoeve heeft bij de aanleg van het huidige park in 1905-1906 rijen eiken en beuken geplant rondom de twee markante open ruimten aan de oostzijde en langs de oprijlaan. Verder heeft hij in die periode groepen rode beuken, rode eiken en zomereiken neergezet, en daarnaast solitaire bomen aangeplant waaronder de sequoiadendron, witte acacia, Japanse cypres, zilverlinde en de honingboom nabij het kassencomplex.

In de periode 1942-1944, toen Samuel Voorhoeve Hoofd van Plantsoenen van de gemeente Renkum was, wilde hij het park meer het karakter van een arboretum geven, zodat studenten van de toenmalige Landbouwhogeschool Wageningen hierheen op excursie konden komen. Uit die periode stammen onder andere de blauwe ceder, douglasspar, kronkelacacia, veldesdoorn, plataan, Christusdoorn, treurberk en moerascypres. Deze grote verscheidenheid aan bomen in combinatie met de schitterende ligging en landschappelijke waarde van de tuinaanleg, geeft het park van “Bato’s wijk” ook in zijn huidige vorm een unieke uitstraling.

Afb.12: Plattegrond van “Bato’s wijk”, in opdracht van de gemeente in 1933 getekend door Samuel Voorhoeve. De speciaal aangelegde toegangsweg naar het gemeentehuis vanaf de Fangmanweg is later verwijderd.

“Bato’s wijk” na de oorlog

Toen de geëvacueerde inwoners van Oosterbeek na de bevrijding naar hun dorp terugkeerden, bleken het gemeentehuis en het oude koetshuis geheel door brand te zijn verwoest. Waarschijnlijk was dat het resultaat van de beschietingen met brandbommen die de geallieerden tijdens de laatste oorlogswinter ten noorden van de Rijn hebben uitgevoerd. Als gevolg daarvan zijn alle gemeentelijke archieven en gegevens van de burgerlijke stand van Renkum verloren gegaan. Al snel was duidelijk dat herbouw geen optie was en werden de restanten van de villa gesloopt. Samuel Voorhoeve, sinds 1942 Hoofd van Plantsoenen van de gemeente Renkum, dient een begroting in voor herstel van het park, dat onder meer door de aanleg van loopgraven zwaar beschadigd was. In 1948 overlijdt Voorhoeve onverwachts, maar zijn herstelplan wordt door zijn opvolger Gerlach wel uitgevoerd. Diverse toegangswegen worden verwijderd, de muziekkoepeel verdwijnt en ook het prieeltje dat het oorlogsgeweld had overleefd, moet het ontgelden. Alleen de beschadigde rotspartij wordt hersteld. Eerst overweegt de gemeente om op de plaats van de villa een schoolgebouw neer te zetten, maar dat plan vindt geen doorgang. In 1955 komt er definitief nieuwe bebouwing in “Bato’s wijk” met de aanleg van de flat “De Wijde Rijnblik” (Afb.13) op de plaats van het vroegere koetshuis. Het plan om een tweede flat te bouwen op de plaats waar de villa had gestaan, wordt door de gemeente afgekeurd, waardoor het parkachtig karakter van “Bato’s wijk” behouden kan blijven. In 1979 komt er een nieuw plan voor renovatie en herinrichting van het park, om “aan de eisen van de moderne samenleving tegemoet te komen”, waaronder een jeu-de-boules baan, maar via een enquête wordt dit plan door de omwonenden afgewezen. In 1987 krijgt “Bato’s wijk” officieel de status van openbaar park en wordt het opengesteld voor culturele activiteiten. In 2002 wordt de vredesengel (Afb.13), gemaakt door de Oosterbeekse kunstenaar Marius van Beek, onthuld op de plaats waar eens de villa van Leendert Fangman stond.

Afb.13: Links: de ruïne van “Bato’s wijk” direct na afloop van de oorlog. Midden: de vredesengel van Marius van Beek. Rechts: “De Wijde Rijnblik”, met daarvoor de Amerikaanse eik geplant in de periode De Kempenaer.

In 2005 schrijft een van de auteurs van dit artikel (A.W.) onder auspiciën van de Nederlandse Tuinenstichting een historische analyse van “Bato’s wijk” waarin wordt gepleit om het park de status van monument te geven. Dit leidt in 2006 tot het besluit van de gemeente Renkum om het park van “Bato’s wijk” officieel tot beschermd gemeentelijk landgoed te verklaren. In 2010 en 2011 wordt het park gerenoveerd onder begeleiding van de tuin- en landschapsarchitect Ron Pfeiffer. Dankzij het initiatief en voor rekening van de “Stichting Behoud Bato’s wijk” worden de paden opgeknapt, de beplanting deels gerenoveerd en de vijver hersteld en weer voorzien van een fontein. Sinds 2012 helpt een enthousiaste groep vrijwilligers mee in het onderhoud van het park. Tevens zijn er plannen om de volgestorte ijskelder, die in verlengde van de huidige flat ligt, in oude glorie te herstellen. En zo is na een eeuw van onzekerheden het behoud van het park van Samuel Voorhoeve blijvend verzekerd. Van de villa van Leendert Fangman, die 70 jaar lang het centrum vormde van “Bato’s wijk” maar 70 jaar geleden tijdens de oorlog werd verwoest, resteren nog nu slechts een tweetal gehouwen zandstenen: een grote quadersteen ingemetseld in de voorgevel van “De Wijde Rijnblik” en een kleine in de muur van de fietsenberg¹⁸.

Voetnoten

1. Hij kocht het perceel D300 van de Arnhemse landbouwer Steven van Maanen en het perceel D302 van de Oosterbeekse onderwijzer Leendert van Merkestein, conform de kadastrale kaart van 1832. Van de Nicolai Broederschap kocht hij een jaar later onder andere perceel D298.
2. W.de Bruin, Je moet hier zijn geweest. Atlas Contact, Amsterdam, 2014, 208-218.
3. P. van der Kuil. Een parel aan de Veluwezoom. Uitgeverij Kontrast, Oosterbeek, 2008, pp. 109-111.
4. Nieuw Arnhemsch Adresboek. Uitgeverij Coers en Roest, Arnhem; vanaf de eerste uitgave van 1857 staat als adres van De Kempenaer in Oosterbeek “Bato’s wijk” vermeld.
5. <https://www.erfgoedleiden.nl/> en <http://www.dbnl.org/>
6. Op basis hiervan droeg Leendert Fangman de formele titel “Medicinae et Artis Obstetriciae Doctor”
7. <http://www.regionaalarchiefvierenland.nl/>
8. J. van Zoelen, De grafstede van de familie Wolterbeek. Schoutambt en Heerlijkheid, jaargang 27, nummer 2 (2013), pp. 17-28.
9. Wilhelmina Maria Petronella Wolterbeek zou later trouwen met de Arnhemse advocaat Hendrik Willem Gerard Ras. Na het overlijden van zijn schoonzus treedt deze op als toeziend voogd van de minderjarige kinderen van Leendert Fangman en Clara Wolterbeek.
10. <http://ledenbulletins.hgmk.nl/wp-content/uploads/2014/04/LB36-2012.pdf>
11. Rijksmonument 523139; zie <http://www.monumenten.nl/monumenten>
12. Elisabeth Carolina van Dorp (<http://www.atria.nl>) was de eerste vrouwelijke rechtenstudent in Leiden.

13. Deze zwarte Anna Wolterbeek was de half-indische Petronella Anna Henriette Maria (Ans) Wolterbeek, die in Nederlands-Indië was geboren, maar in Oosterbeek werd opgevoed. Zie ref. 8
14. <http://www.heidermanns.net>
15. B. Zijlstra, Nederlandse Tuinarchitectuur II tussen 1850 en 1940. Nederlandse Tuinenstichting, 1987.
16. H.C.J. Erkens, Uit de oude doos. Uitgeverij Kontrast, Oosterbeek, 1997.
17. A. Wijsbek, Redengevende omschrijving van de historische buitenplaats Bato'swijk tot status van monument. Nederlandse Tuinenstichting, Amsterdam, 2005
18. Onze dank gaat uit naar een ieder die materiaal heeft aangeleverd voor dit artikel, met name Dhr. H. Fangman, J. Fangman, M. Scheidius en J. Voorhoeve. Het getoonde fotomateriaal is eigendom van H. Fangman (Afb. 5a,b,c; 6a; 7a,b,c,d; 8a,b,c,d); J. Fangman (Afb.2a; 3a,c; 4); J. Voorhoeve (Afb.9b,c); J. van Zoelen (Afb.3b; 13b,c); A. Wijsbek (Afb.10); Gelders Archief (Afb.9a; 12); RKD (Afb. 1a,c; 2c,d); Historisch Documentatiecentrum Renkum (Afb. 1b; 11a,b; 13a)

Joop van Zoelen

Arda Wijsbek

April 2015

Email: jovazo@wxs.nl

Website: <http://www.zonneheem.nl>